DOI: 10.30816/ICONN4/2017/95

Antroponime care aparțin domeniului religios în opera lui Mihail Sadoveanu

Codruța Cozma
Universitatea Tehnică din Cluj-Napoca,
Centrul Universitar Nord Baia Mare, România

Anthroponyms belonging to the field of religion in Mihail Sadoveanu's writings

Abstract: This research deals with the names of the characters representing members of the clergy in Mihail Sadoveanu's writings, which reiterate names of biblical saints or characters. The analysis of the notion of personal name cannot be achieved without taking into consideration the grammatical, semantic and pragmatic components, intrinsic to the contextual analysis of any unit or formula that has a referential function (to communicate information about reality). At the same time, we will take a look at the function of naming (to designate a unique referent) and identification (to delineate one person from another in a given context of communication, based on the stable association between name and referent). To this end, we will examine anthroponyms given to individuals during initiation rituals (names of monks, bishops) and those obtained as a result of the simple assignment by a name giver (names of priests), along with the discursive functions the two anthroponymic types have in Sadoveanu's texts.
Keywords: anthroponyms, personal designation, anthroponymic formula.

1. Preliminarii

1.1. Obiectivul lucrării

Lucrarea de față abordează scrierile lui Mihail Sadoveanu din perspectiva onomasticii literare, încercând să stabilească o eventuală relație existentă între personaje și numele lor, urmărind, deci, caracterul motivat / nemotivat al antroponimelor. Concret, pe parcursul articolului, vom prezenta legătura dintre numele membrilor clerului prezenți în texte și statutul social al acestora, precum și diversitatea antroponimelor utilizate pentru individualizarea personajelor. De asemenea, vom încerca să punem în evidență rolul numelor proprii în conturarea și susținerea mesajului, vizat de către autor, precum și în construirea imaginii unei lumi arhaice.

1.2. Corpus

Corpusul care stă la baza studiului constă din creațiile sadoveniene care reconstituie perioade istorice diferite, medii diverse și teme distincte. Lucrările analizate, la care

BDD-V4474 © 2017 Editura Mega, Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:00:30 UTC)

se va face referire pe parcursul articolului prin abrevierile menționate între paranteze, sunt prezentate în **Surse**.

1.3. Aspecte teoretice

1.3.1. În paginile de față, vom utiliza conceptele fundamentale din domeniul *antroponimiei pragmatice*. În acest sens, reamintim accepția unora dintre termenii aparținând respectivului domeniu.

Numele proprii alcătuiesc o clasă de semne distincte prin particularități funcționale și semantice (Tomescu 1998: 1); prin ele, subiectul vorbitor individualizează referentul. Prin urmare, numele propriu este utilizat în acest sens ca „semn verbal identificator" (Felecan 2014: 15). În cazul în care referentul este uman, vorbim despre *antroponim*.

Antroponimele sunt termeni sau expresii utilizate de un locutor pentru identificarea unui individ sau a unui grup de indivizi. Acestea sunt „nume proprii de ființe umane, care pot fi *prenume, patronime* sau *porecle"* (DSL 2005 *s. v. antroponim*).

Antroponimele pot funcționa în cadrul unor *formule antroponimice*, clasele denominative având o componentă *structurală* (vezi Ionescu-Perez 2007: 215) ce are în vedere „poziția în sistem" și una *pragmatică*, ce vizează raportul dintre sistem (dimensiunea socială a denominării) și interpretarea sistemului „ca dimensiune individuală, relevând poziția centrală și rolul vorbitorului în construcția mesajului" (*ibidem*: 216).

Numele este atribuit printr-o *convenție* (onomaturgul asociază persoanei un *reper lingvistic* ce are rolul de a scoate din anonimat respectivul individ), această dimensiune socială a numelui fiind dublată de dimensiunea culturală sau istorică, membrii comunității utilizând numele ales de nominator drept *„signum sociale* al individului" (Felecan 2014: 19). Prin urmare, numele pot fi *convenționale vs. neconvenționale* (cel *oficial,* unic, și altele *neoficiale*, neconsemnate în registrele de stare civilă).

1.3.2. În bibliografia privitoare la *rolul antroponimelor în textul literar,* s-a analizat statutul numelui propriu de persoană și capacitatea acestuia de a contribui la conturarea mesajului textului. Numele personajelor este ales, în general, în corelație cu caracterul referentului, cu perioada istorică în care este plasată acțiunea sau cu statutul social al celui numit, nominația antroponimică concretizându-se în „realizări discursive dependente simultan de contextul lingvistic și de cel extralingvistic" (Felecan 2014: 31).

Numele contribuie la *descifrarea vs. mascarea* caracterului celui pe care îl individualizează, fiind adesea un *mijloc de caracterizare*. A. Pop (1990: 406) folosește termenul de *simbonim* pentru a identifica numele proprii din textele literaturii beletristice. Acest termen este ulterior preluat de Mariana Istrate (2000: 27), care consideră că în text, numele nu desemnează fără să semnifice, ci dobândește calitatea de *simbol literar*, el reprezentând „un element central în semiotica personajului".

Identificat printr-un antroponim, referentul „subzistă într-un registru al permanenței" (Miron-Fulea 2005: 26), situat atât în discursul actual, cât și în alte posibile viitoare discursuri.

1.3.3. Numele proprii sunt *produse ale procesului de denominație antroponimică*

BDD-V4474 © 2017 Editura Mega, Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:00:30 UTC)

(vezi Ionescu-Perez 2007: 215), indivizii fiind identificați prin desemnare personală. Aceasta se realizează prin trei tipuri de *formule denominative* (vezi Ionescu 1976: 523) clasificate în funcție de calitatea de nume propriu sau comun a elementelor constitutive, distingându-se:

– *formule comune* (alcătuite din unul sau mai multe nume comune);

– *formule proprii* (alcătuite din unul sau mai multe nume de persoane sau de locuri – numite *formule antroponimice*[1]);

– *formule mixte* (alcătuite din nume comune și nume proprii; această ultimă formulă denominativă este rezultatul unei asocieri de antroponime și reprezintă „un referent complex constituit prin aportul de informație specific fiecărui component, în virtutea apartenenței acestuia la o clasă determinată a sistemului de nume proprii al unei limbi date, cât și în cadrul clasei, la diferitele categorii ale acesteia" (Ionescu-Perez 2007: 219).

2. Funcții ale antroponimelor în textul sadovenian

2.1. Ancorarea personajelor în realitatea vremii

Operele literare încearcă să ofere imaginea unei societăți autentice. Aspectul realist, reperabil se manifestă în textele corpusului mai ales în romanele istorice (FJ și ZC, CA). Aceste scrieri urmăresc ilustrarea mentalității oamenilor trăitori în epoci revolute, scoțând din uitare o lume cu obiceiuri și ritualuri vechi. În acest scop sunt utilizate și câteva dintre numele personajelor textului, categorie onomastică pe care Mariana Istrate (2000: 48) o numește ca fiind a *numelor reperabile*[2], prin urmare, numele constituie un reper pentru situarea acțiunii într-un spațiu și într-un moment istoric determinat.

Din rândul clerului se desprind personalități atestate documentar precum:

–Sfântul Iosif (1402–1415) – primul mitropolit al Moldovei, Mitropolitul Teoctist I (1453–1478), Ioanichie (1472–1504) – stareț al mănăstirii Rădăuți (*ro. wikipedia*) sunt cu toții ierarhi trăitori în timpul domnitorului Ștefan cel Mare a căror existență este atestată istoric și care apar ca personaje în romanul *Frații Jderi*.

–„Înalt prea sfinția sa kirio kir Dosoftei" (ZC) a fost mitropolit al Moldovei (între 1671–1674 și 1675–1686), fiind un ierarh luminat și un mare om de cultură, după cum sugerează și textul sadovenian „prea înălțat bărbat", care știa vorbi „sârbește, elinește, latinește".

–Tarasie al Constantinopolului a fost patriarh al Constantinopolului între anii 784 – 806, personajul cu acest nume apare în *Creanga de aur*.

[1] Ionescu-Perez (2007: 219) definește *formula antroponimică* drept o „unitate discursivă prin care se realizează funcția de individualizare și de identificare a membrilor unui grup uman și a grupului considerat ca unitate".

[2] In această categorie se includ numele de personaje care posedă un semn lingvistic identificator nediferențiat de acela al indivizilor din realitatea istoric verificabilă (personalități politice, cultural – artistice care apar în postura de personaje, deci sunt istoric reperabile).

BDD-V4474 © 2017 Editura Mega, Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:00:30 UTC)

–Preasfințitul Platon (CA) – existență reală – egumenul mănăstirii Studiților din Constantinopol, condamnă divorțul împăratului Constantin și va fi întemnițat. Mihai Ignat (2009: 101) consideră că „numele părintelui de la Sakkoudion e o pată excentrică în acest tablou, pentru că el trimite la o figură arhicunoscută a filosofiei grecești, deși purtătorul său este un părinte creștin".

2.2. Antroponime în utilizare alocutivă vs. nonalocutivă

În acord cu informațiile prezentate anterior, am constatat că, în corpusul analizat, apar, în general, *denominații oficiale* (constituite din numele primite de individ prin actul simbolic al botezului), dar că există și un număr mic de personaje care sunt identificate prin *formule denominative neoficiale* (*părintele Dănilă* – B, *Veverița* – FJ, *Egipteanul* – CA).

În cadrul procesului comunicativ, funcția de identificare a antroponimelor[3] (raportarea la individ) se poate realiza prin adresare directă (*utilizare alocutivă* a formulei în discursul direct sau în discursul raportat direct) sau prin raportare indirectă a formulelor de adresare utilizate pentru identificarea persoanelor absente din contextul comunicativ dat (discurs indirect), constituindu-se, în acest fel, *funcția de identificare* a antroponimelor. Numele proprii de persoană, în calitate de „semne verbale ale adresării" (Felecan 2014: 54), deci utilizate alocutiv, asigură buna funcționare a interacțiunii sociale.

2.3. Inventar onomastic

În textele investigate, antroponimele care aparțin domeniului religios sunt în număr considerabil, remarcându-se, de la o scriere la alta, o pondere mai mare / mai redusă a personajelor purtătoare de astfel de nume. Frecvența celor din urmă este condiționată de epoca istorică la care face referire scrierea, de acțiunea și tema textului, precum și de mediul social în care personajul este plasat.

Analizând scrierile sadoveniene, se observă că în textele ce ilustrează perioada primelor secole creștine (anul 780 d.H.) – *Creanga de aur,* epoca medievală – *Frații Jderi, Zodia Cancerului sau Vremea Ducăi-Vodă,* personajele aparținând *Bisericii* sunt mai numeroase. Spre deosebire de acestea, creațiile a căror acțiune este plasată în secolele al XIX-lea – al XX-lea au doar câte unul sau doi reprezentanți ai acestei categorii de personaje.

În funcție de ponderea numelor în discuție, textele se pot ordona după următoarea ierarhie:

(1) *a. Frații Jderi* 24 de nume,
b. Zodia Cancerului sau Vremea Ducăi-Vodă 17 nume,
c. Creanga de aur 7 nume,
d. Baltagul 5 nume,

[3] În acest sens Gary-Prieur (2009) evidențiază faptul că numele propriu este „une instruction d'identification" a referentului.

BDD-V4474 © 2017 Editura Mega, Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:00:30 UTC)

e. Cazul Eugeniței Costea	2 nume,
f. Hanu Ancuței	2 nume,
g. Nopțile de Sânziene	2 nume,
h. Neamul Șoimărești lor	1 nume,
e. Venea o moară pe Siret	1 nume.

2.4. Formule denominative ale membrilor Bisericii

În cadrul numelor de personaje aparținând sferei clericale, putem distinge două mari categorii:

– *preoți* (și membri ai familiilor acestora – presvitere, soții de preot), respectiv

– *membri ai cinului monahal* (călugări, călugărițe, aflați pe diferite poziții în ierarhia bisericească: frați de mănăstire, stareți, episcopi, mitropoliți)[4].

2.4.1. Nume de preoți

Numele de preoți pot fi clasificate după următoarele criterii:

2.4.1.1 etimologic:

– nume cu etimon ebraic:

(1) *Daniil* (B) < *Daniyyel*, *Irimia* (B) < *Yirmeyah*, (presvitera) *Maria* (B), *Petre* (ZC) < lat. *Petrus*, gr. *Πέτρος*, nume creat spre a traduce pe ebraicul *kepha* „stâncă, piatră".

– nume cu etimon grecesc:

(2) *Agapie* (FJ) < *Αγάπη*, provine din *αγάπη*, (preoteasa) *Aglaia* (B) < *Αγλαία*, *Atanasie* (Bogrea) (CEC) < *Αθανάσιος*, *Dumitru* (FJ) < *Δημήτριος*, *Mardare* (HA) < *Μαρδάριος*, *Neculai* (VS) < *Νικόλαος*, (presvitera) *Paraschiva* (CEC) < *Παρασκευή*, *Ștefan* (NS) < *Στέφανος* „cerc, coroană, ghirlandă", *Vasile* < *βασιλεύς*.

– nume cu etimon latin:

(3) *Ambrozie Ungurul* (ZC) < *Ambrosius*, adj., „mirositor ca ambrosia", *Constantin* (de la Avrămeni) (FJ) < *Constantinus*, *Cristea* (NS) < *Christianus*, formă hipocoristică.

– nume cu etimon slav:

(4) *Dragomir* (FJ) – provenit de la o veche temă slavă – *Драг* (drag).

– O categorie aparte de personaje din această clasă, și implicit de nume, o reprezintă membrii Bisericii Catolice. Aceștia aparțin unor trepte ierarhice distincte și identificarea lor prin nume ilustrează aspectul menționat:

[4] Criteriul de clasificare, deși aparent neunitar, deoarece pot exista persoane care să fie în același timp și călugări și preoți, este unul obiectiv, fiindcă diferența fundamentală dintre cele două categorii de nume (asociate personajelor) este că în prima categorie sunt antroponime oficiale nemotivate, primite la botez, alese de părinți sau de naș, iar în a doua categorie sunt cuprinse antroponime oficiale motivate primite la intrarea în tagma monahală.

BDD-V4474 © 2017 Editura Mega, Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:00:30 UTC)

(5) a. Conducătorul Bisericii Catolice: *Papa Sixt* (FJ)
b. Episcop: monseniorul episcop de Leopol (ZC)
c. Stareț: Paul de Marenne (ZC)
d. Preoți: părintele Geronimo – solul venețian (FJ)
e. *Pater-praefectus* Guido Celesti (ZC)
f. Călugări: fratele Ludovic, fratele Laurențiu (ZC).

Numele sunt de origine latină, fiind parte a unor formule denominative ce identifică un referent și, în același timp, îl diferențiază de altul, numele comune asociate în aceste structuri fixează statutul social al purtătorului său: papă, episcop, *pater-praefectus*, preot, frați de mănăstire.

O situație aparte o remarcăm în cazul *abatelui Paul* care, ca reprezentant al Bisericii, poartă atașat numelui personal un toponim ce reliefează locul unde se găsește mănăstirea pe care o conduce: *de Juvigny*, dar în text este identificat și prin statutul său social anterior intrării în rândul călugărilor, acela de membru al aristocrației, posesor de proprietăți (exprimat tot printr-un toponim): *de Marenne*[5].

Aceste nume ilustrează un alt univers de credință și, în același timp, un alt spațiu social și cultural.

2.4.1.2. structural – identificarea antroponimică se face prin formule denominative oficiale constituite din: nume proprii, care au:

– structură monomembră:

(6) *Aglaia* (B), *Constantin* (FJ), *Nicoară* (FJ), *Ștefan* (NȘ), *Vasile* (B),

– structură bimembră alcătuită din prenume și nume:

(7) *Atanasie Bogrea* (CEC), *Daniil Milieș* (B).

2.4.1.3. după criteriul originii și/sau semnificației:

– nume biblice preluate din *Vechiul* sau *Noul Testament*:

(8) *Daniil* (B), *Irimia* (B), *Maria* (B), *Petre* (ZC);

– nume teoforice:

(9) *Cristea* (NȘ), *Daniil* (B)– „Dumnezeu e judecătorul", *Irimia* (B) – „Iahve să înalțe";

– nume calendaristice:

[5] „Stareț de mănăstire, prea învățat – iar de neamul lui boier, cum îl arată alcătuirea numelui" (ZC: 74).

BDD-V4474 © 2017 Editura Mega, Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:00:30 UTC)

(10) *Constantin* (FJ), *Nicoară* (FJ);

– nume mitologice:

(11) *Aglaia* (B);

– nume augurale:

(12) *Ștefan* (NȘ), *Vasile* (B).

2.4.2. Nume de călugări

Trecerea de la vieţuirea în lume, la aceea în sânul Bisericii, în calitate de călugăr este o alegere personală, care marchează definitiv existența unui creștin. În Biserica Orientală, inclusiv Biserica Română, asumarea statutului de monah / monahie presupune parcurgerea unor ritualuri care marchează progresul pe calea înduhovnicirii, unul dintre acestea fiind și *schimbarea numelui de botez*[6]. Asumarea noului nume presupune renunțarea la viața de până atunci și începerea unei noi vieţuiri în spiritul preceptelor biblice. Numele nou care va fi atribuit urmărește să reflecte idealul duhovnicesc spre care tinde candidatul[7].

În cazul personajelor sadoveniene, aspirante la viața monahală, nominatorul are deplina libertate de a alege numele dorit și învestește corpul fonetic cu un anumit sens. Daiana Felecan (2014: 86) susține că, atribuind un nume celebru unei persoane, „acesta (autorul) intenționează să opereze un transfer semantic al proprietăților dinspre posesorul de drept, inițial, spre titularul 'accidental' actualizat".

[6] *„Rasoforul* (slavonă*: рясофор*), lit. „purtătorul de rasă" este prima treaptă a monahismului propriu-zis. Dacă novicele dorește să devină călugăr, el „îmbracă" uniforma primei trepte a călugăriei printr-o slujbă în timpul căreia este tuns. Deși în acest moment nu se fac jurăminte, candidatul își reafirmă, în mod normal, angajamentul de a persevera în viața monahală. Apoi starețul îl tunde în călugărie prin tăierea a patru șuvițe de păr din patru locuri ale capului, sub formă de cruce. Hainele sale sunt de obicei negre, ceea ce semnifică faptul că acum el este mort pentru lume, tot acum acesta primind și un *nume nou*" (orthodoxwiki).

[7] „– De ce își schimbă călugării numele primit de la părinți, după naștere, la botez?

– Prin asta se consideră că renunți absolut la tot, că efectiv începi o viață nouă.

– Cine alege noul nume al călugărului sau călugăriței?

– Poate să și-l aleagă el, candidatul, dar de obicei se pune un nume prin consultare: starețul se consultă cu candidatul și se consultă și cu nașul de călugărie, pentru că fiecare candidat la călugărie are un naș, un părinte duhovnicesc, și acesta este cel care-l duce sub mantie. E ca la botez, ca la cununie. *Numele, la noi, se alege și pentru profilul sfântului care l-a purtat. Ți se pare că profilul respectiv ți se potrivește mai bine*.

– Devine model de urmat?

– Model de urmat, da. *De obicei numele călugărilor sunt alese cu acribie, ele sunt nume ale Părinților Bisericii, ale pustnicilor din vechime, ale oamenilor cu viață aleasă. Nu sunt luate la întâmplare, aceste nume.* De aceea se face și consultare, pentru că starețul, duhovnicul și nașul sunt cei care reușesc, până la urmă, să vadă cel mai bine profilul candidatului respectiv" (Cobzaru, D).

BDD-V4474 © 2017 Editura Mega, Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:00:30 UTC)

Numele nu este ales aleatoriu, ci, prin el, purtătorul își exprimă gratitudinea și respectul față de viața și față de faptele patronului spiritual ales. Acest nume are *rol apotropaic* pentru noul purtător. „By using the saint's name the holder expresses his gratitude and calls for protection against bad influences. In other words, these names are gratulatory and apotropaic" (Felecan 2010: 195).

Personajele renunță la primul nume, pe care, fie nu îl mai menționează – vezi călugărul din povestirea *Haralambie* din *Hanu Ancuței* (13) – fie îl refuză –vezi fiul cel mare al lui Manole Jder din romanul *Frații Jderi* (14) – asumându-și noul nume și identificându-se cu noua identitate.

(15) *„numele meu întru Hristos e Gherman"* (HA: 15)
(16) *când trecem prin norod nu-mi spune Nicoară"* (FJ: 15)

Numele de călugări din textele investigate, se pot clasifica după următoarele criterii:

2.4.2.1. etimologic:

– nume cu etimon ebraic:

(17) *Iosif* (FJ) < *Yoseph, Ifrim* (FJ) < *Efraim* < vb. *phareh* „a fructifica", *Ioil* (FJ) – *Io* (*Iahve*) + *el* (*Elohim*), *Amos* (CA) – „purtător de responsabilități.

– nume cu etimon grecesc:

(18) *Afanasie* (ZC) – de la *Atanasie* < gr. *Αθανάσιος* „nemurire", *Amfilohie* (FJ) (Șendrea) < *Αμφιλόχος*; *Anastasie* (CA) < *Αναστάσιος* < *ανάστασις* „înviere", *Dosoftei* (ZC) < *Dositei* < gr. *Δοσίθεος*, *Evlampia* (CA) < *Ευλάμπιος* < *ευλαμπής* „strălucit", „cea care dă lumină"; *Gherasim* (FJ) < *Γεράσιμος*, din *γεράς* – „dar de onoare" și *γεράσμιος* „onorat", „cel care aparține senectuții, cel încoronat cu cinste și onoare", *Ghelasie* (ZC) < *Γελάσείω* „a râde", *Gherontie* (ZC) < *Γεροντιος* < *γερων* „batrân", dar și cu sensul de „înțelept", *Glicherie* (ZC) < *Γλυκέριος* < *γλυκερός* „dulce" sens figurat „om plăcut, mieros", *Ioanichie* (FJ) < lat. *Ioannicius* < gr. *Ιωαννίκιος*, *Istratie* (ZC)< *Evstratie* „soldat bun" sau „oaste frumoasă", (monahia) *Olimpiada* (*Oana*) (FJ) < *Ολυμπιάς*, – *άδος* „locuitoare din Olimp"; *Oana* < ebr. *Iochana* sau *Iohanna*, gr. *Ιωάννες*, lat. *Ioannes,* provine de la numele *Ioan*, prin afereză, *Melania* (B) < *Melane* – nume afectiv feminin, format de la adjectivul *melanos* („negru"). *Nicodim* (FJ) – etimon comun cu *Nicolae, Platon* (CA) < gr *Πλάτων* < πλάτος „larg și plat", *Policarp* (FJ) < *Πολύκαρπος*, având sensul „cu multe roade" (*poli-* + *Karpos*), *Stratonic* (FJ) < *Στρατών* < *στρατός* „oaste, forță militară", *Tarasie* (FJ) < *Ταράσιος* – „cel care este bine apărat", *Teoctist* (FJ) < *Θεόκτιστος*, *Teofan* (ZC) < *Θεόφάνης* < *θεοφάνεια*, *Teodor* (CA) < *Θεόδωρος*, *Timoftei* (FJ) varianta a lui *Timotei* < *ΤιμόΘεος*, *Varlaam* (FJ) < *Βαρλαάμ*, *Visarion* (B) < *Βησσαρίων*,

– nume cu etimon latin:

(19) *Martinian* (FJ) – derivat de la *Martin* < *Martinus*, nume derivate din *Marte*, zeul

BDD-V4474 © 2017 Editura Mega, Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:00:30 UTC)

războiului, *Ghervasie* (CA) < *Gervasius*, *Silvan* (FJ) < *Silvanus*, *Emilian* (FJ) < *Aemilianus* < *Aemilius*, *Nectarie* (ZC) < *nectar, -aris* „nectar, băutura zeilor" (adj. *nectareus* „plăcut ca nectarul"), *Gherman* (HA) < *Germanus* „frate".

2.4.2.2. după structură – (identificarea antroponimică se face prin formule denominative oficiale, constituite din: nume proprii), care au:

– structură monomembră:

(20) *Emilian* (FJ), *Evlampia* (CA), *Ghervasie* (CA), *Silvan* (FJ), *Visarion* (B).

– structură bimembră, (alcătuită din prenume și nume):

(21) *Amfilohie Șendrea* (FJ).

2.4.2.3. după origine și semnificație:

– nume biblice preluate din *Vechiul* sau *Noul Testament:*

(22) *Amos* (CA), *Ifrim* (FJ), *Ioil* (FJ), *Policarp* (FJ).

– nume teoforice:

(23) *Afanasie* (ZC) – „fără de moarte", *Anastasie* (CA) – „învierea lui Hristos", *Dosoftei* (ZC) – „dat de Dumnezeu", *Ioil* (FJ) – „Iahve este Dumnezeu, *Iosif (B)* – „Dumnezeu să adauge", „Dumnezeu a adăugat", *Martinian* (FJ), *Teoctist* „creat de Domnul" (FJ), *Teodor* (CA) – „darul lui Dumnezeu; *Teofan* (ZC) – „arătarea Domnului, *Timoftei (FJ)* – „cinstirea lui Dumnezeu";

– nume augurale:

(24) *Gherasim* (FJ), *Nicodim* (FJ);

– nume hagiografice:

(25) *Emilian* (FJ), *Evlampia* (CA), *Gherman* (HA), *Ghelasie* (ZC), *Gherontie* (ZC), *Ghervasie* (CA), *Ioanichie* (FJ), *Istratie* (ZC), *Nectarie* (ZC), *Platon* (CA), *Silvan* (FJ), *Stratonic* (FJ), *Varlaam* (FJ), *Visarion (B).*

2.5. Identificarea personajelor prin formule denominative duble

Un număr mic de personaje sunt marcate în text prin două modalități de denominare. Se pot distinge trei categorii de astfel de situații:

2.5.1. Numirea călugărilor atât prin numele inițial, cât și prin cel primit în urma tunderii la monahism:

BDD-V4474 © 2017 Editura Mega, Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:00:30 UTC)

(26) *Oana* – monahia *Olimpiada* (FJ); *Sava* – călugărul *Stratonic* (FJ), *Nicoară – părintele Nicodim* (FJ).

2.5.2. Numirea preoților atât prin numele oficial / convențional, cât și prin formule denominative populare:

(27) *părintele Dănilă – Daniil Milieș* (B);

2.5.3. Numirea preoților atât prin numele oficial / convențional, cât și prin poreclă:

(28) *Kesarion Breb – Egipteanul* (CA), *Ioanichie – Veverița* (FJ).

2.6. Ocurențe ale termenilor în corpus

În urma analizei inventarului de nume, se constată marea varietate a termenilor folosiți, originea preponderent greacă, ebraică sau latină a acestora, fapt care se poate explica prin apropierea Bisericii române de celelalte Biserici (greacă și apuseană), influența celor două culturi-etalon asupra societăților cu care intră în contact și, evident, originea comună a creștinismului în spațiul cultural și spiritual ebraic.

Din cele 61 de nume analizate, se remarcă ponderea mare a celor folosite o singură dată (51 de nume), următoarele nume apărând fiecare de câte două ori: *Atanasie* (CEC, ZC), *Nicoară* (FJ, ZC), *Varlaam* (FJ), *Nicodim* (FJ, ZC), *Tarasie* (FJ, CA). *Antroponimele Nicoară și Nicodim* au etimon comun, lor alăturându-li-se și *Nicolae*, astfel numărul de ocurențe al numelui crescând semnificativ și ilustrând preferința pentru el ca urmare a respectului de care se bucura *Sfântul Nicolae* în rândul creștinilor autohtoni.

3. Comportamentul discursiv al apelativelor aparținând domeniului religios

3.1. Mijloace de identificare discursivă a personajelor

Identificarea discursivă a personajelor sadoveniene privește mai multe circumstanțe:

3.1.1. Identificarea contextuală

Există o dublă modalitate de identificare a personajelor: cea oficială și cea colocvială. În cadrul discursului, personajele se identifică prin *nume comune și nume proprii* – indicii antroponimici fiind prezenți atât în discursul direct, în prezența *in situ* a personajului, cât și în discurs indirect (în absența personajului din contextul comunicativ)[8].

3.1.1.1. În cadrul *discursului direct,* identificarea se realizează prin:
– autoidentificare:

[8] Cf. Charadeau 1992: 579–581, *apud* Felecan 2014: 39.

BDD-V4474 © 2017 Editura Mega, Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:00:30 UTC)

(29) a. *„mă cheamă Ioanichie și porecla mea e Veverița" (FJ: 485),*
b. *„eu sunt Stratonic" (FJ: 26),*

– identificare prin utilizarea unor mijloace de adresare directă (alocutive) care însoțesc apelativele în vocativ – de tipul:

– substantive comune (generice) desemnând relații de rudenie (în acest caz de camaraderie, de ocupație):

(30) a. „părinte Dănilă" (B: 26), „părinte Iosife" (FJ: 22);
b. „frate Gherasime" (FJ: 148);

– de grad de formalitate (distanță vs. proximitate afectivă) –alocutive arhaice (31), formule hipocoristice (32), *păstrarea dublei modalități denominative*, utilizate alternativ sau complementar (33–34):

(31) *„ava*[9] *Pavăle"* (ZC: 31).
(32) *„bădiță Nicoară"* (FJ: 148)
(33) *„și părinte Nicodim"* (FJ: 148)
(34) *„cuvioase Nicodime"* (FJ: 148),
„preasfințite părinte Iosif" (FJ: 18),
„cuvioase Timoftei" (FJ: 102),
„preasfințite părinte Amfilohie" (FJ: 138),
„înalt preasfințite părinte" (FJ: 451),
„sfințite părinte arhimandrit" (FJ: 472).

Nicodim / Nicoară are rol stilistic și ilustrează implicarea afectivă a celuilalt participant la discurs. Astfel, Ionuț Păr-Negru continuă să i se adreseze călugărului cu numele său laic – *Nicoară*, însoțit de determinativul diminutivat *bădiță*. Acest fapt reliefează statutul pe care el îl consideră primordial în relația dintre ei: acela de frate mai mare: *„părinte Nicodim (lasă-mă să-ți spun încetișor, 'bădiță Nicoară' "* (FJ: 15). Odată cu înaintarea în vârstă, personajul își însușește și cealaltă formulă denominativă pe care monahul i-o impune (*„nu-mi spune Nicoară"* (FJ: 15), dublând formula primară cu cea secundară, într-o încercare de recuperare și conservare a raporturilor familiale dintre personaje, dar și de recunoaștere și respectare a noului statut al alocutorului *„bădiță Nicoară și părinte Nicodim"* (FJ: 148).

3.1.1.2. În discurs indirect – identificarea personajului se realizează prin intermediul unor *formule generice* de tipul:

– ocupații bisericești („călugărul", „schivnicul", „popa", „papistașul")

[9] ÁVĂ s. m. (Rar) Părinte, tată; *p. ext.* nume dat călugărilor bătrâni. – Din sl. *avva*. http://www.dex.ro/ava

BDD-V4474 © 2017 Editura Mega, Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:00:30 UTC)

(35) „părintele Dănilă" (B), „părintele Stratonic" (FJ), „părintele Amfilohie" (FJ), „monahul Nicodim" (FJ), „monahia Olimpiada" (FJ), „monahul Glicherie" (ZC), „părintele Neculai / popa Neculai" (VS), „părintele Atanasie Bogrea" (CEC), „popa Ștefan" (NS), „părintele Platon" (CA), „Kesarion Breb Egipteanul" (CA), „părintele Dumitru" (FJ), „părintele Agapie" (FJ), „popa Dragomir" (FJ), „părintele Petre" (ZC), „părintele Cristea" (NS), „popa Neculai" (VS).

– titluri, ierarhii:

(36) „vlădica Iosif" (ZC), „înalt prea sfințitul mitropolit" (FJ), „părintele arhimandrit" (FJ), „egumenul de la Sihla" (FJ), „înalt prea sfințitul Teoctist" (FJ), „vlădica Tarasie" (FJ), „egumenul Varlaam" (FJ), „părintele ieromonah Ioil" (FJ), „părintele ecleziarh Emilian" (FJ), „monseniorul episcop de Leopol" (ZC), „arhimandritul Nectarie" (ZC), „înalt prea sfinția sa Dosoftei mitropolitul" (ZC), „sfințitul Amfilohie" (FJ), „preasfințitul Iosif" (ZC), „sfințitul Silvan" (FJ), „prea sfințitul Tarasie" (FJ), „cuviosul Stratonic" (FJ), „înalt prea sfinția sa kirio kir Dosoftei" (ZC), „cuviosul Teodor" (CA) etc.

– vârstă

(37) *„Varlaam cel bătrân" (FJ), „bătrâna igumenă" (CA).*

– locul de origine sau la spațiul în care își exersează profesia:

(38) „părintele Ambrozie Ungurul, din Săbăoani" (ZC), „Paul de Marenne" (ZC), „monseniorul episcop de Leopol" (ZC), „egumenul de la Sihla" (FJ), „cuviosul Timoftei Sârbul" (FJ), „popa din Bălănești" (NS), „părintele Mardare de la Trisfetite" (HA), „călugărul cel care venea de la munte" (HA), „un popă din țara franțuzească" (FJ).

3.2. Utilizarea apelativelor cu semnificație din sfera domeniului religios ca mijloc de caracterizare a personajelor

O consecință la nivelul discursului, generată de prezența numelor fețelor bisericești în text, este aceea că pe această cale se construiește imaginea unei lumi guvernate de credința în Dumnezeu (FJ), (ZC), (CA) sau a unei lumi în care divinitatea este parte integrantă a vieții cotidiene / domestice, reprezentanții acesteia fiind solicitați în momentele importante din existența comunității: naștere, cununie, înmormântare sau în momente de cumpănă ca sfătuitori (B).

Numele proprii alese personajelor sadoveniene provin, în marea lor majoritate, din nume comune transformate prin antonomază.

Unele dintre personaje au nume alese cu grijă de autor, sensul acestora ilustrând destinul celui care îl poartă.

De exemplu, călugărul *Stratonic* (FJ), monah supus din fire, are drept canon stabilit de starețul său „nebunia". Numele său confirmă acest rol, provenind de la termenul grecesc *στρατός*, care semnifică „oaste, forță militară". Prin urmare, el este un ostaș al lui Hristos, care slujește și domnitorului țării.

BDD-V4474 © 2017 Editura Mega, Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:00:30 UTC)

(39) *„Dar cu părintele Stratonic a fost altfel. Cuvioșia sa a avut canon nebunia de la stareț ul său, cum alții au canon mutenia. Iar nebunia a fost folositoare, căci a putut sta alături ea de înțelepciune; ca să poată băga de seamă nebuniile înțelepciunii. Când i-a trecut vremea canonului, cuvioșia sa Stratonic n-a mai fost nici nebun, nici șchiop și a primit poruncă să se ducă la Sfântul Munte. Acuma ai să-l cunoști [...], că nu-i mai nebun decât oamenii cuminți."*

Personajul ascunde o gândire ageră sub masca celui lipsit de minte („nebunia lui era mai mult o înțelegere sucită a lucrurilor"), un foarte acut spirit de observație, amândouă puse în slujba țării în calitate de spion („o mască sub care se ascundea ori sfială, ori șiretenie").

Părintele *Daniil Milieș* (B) este preotul din Măgura Tarcăului, căruia i se înfățișează Vitoria ca unui judecător care poate să-i arate ce e bine și ce e rău, călăuzind-o spre a ieși din dificila încercare pe care trebuie să o depășească: dispariția soțului. Numele personajului este edificator în acest sens, fiind un vechi nume teoforic, provenit din ebraicul *Daniyyel*, format din verbul *dayan* („a judeca") și elementul *El*, prescurtare de la Elohim, sensul numelui fiind „Dumnezeu e judecătorul".

Parintele arhimandrit *Amfilohie Șendrea* (FJ), al cărui nume provine de la subst. αμφιλόγια „vorbire în două planuri de idei, de obicei contradictorii, controversă", este sfătuitorul de taină al lui Ștefan cel Mare. El este un spirit luminat, care nu ezită să prezinte tranșant stăpânului său realitatea și să ia parte la deciziile politice și alianțele pe care acesta le stabilește, aducându-și contribuția la consolidarea relațiilor diplomatice cu alte state.

Ambrozie, preotul din Necșeni, (NS) acceptă să oficieze ritualul înmormântării pentru lăiețul mort, deși este ocupat, fiind vremea secerișului, iar părintele Cristea, solicitat anterior, refuzase, deoarece era preocupat de muncile agricole. Generozitatea și caracterul plăcut al slujitorului lui Dumnezeu sunt nuanțate în text prin asocierea celor două atribute: „suflet blând și cuvios". Numele personajului susține caracterizarea amintită, deoarece sensul termenului latin (adj. *ambrosias*) este „mirositor ca ambrosia" – prin extrapolare, „blând, care produce plăcere celor din jur".

4. Concluzii

Numele proprii utilizate de Sadoveanu contribuie la reflectarea unei lumi arhaice, păstrătoare a valorilor creștine fundamentale și profund ancorate în tradițiile străvechi. Viața patriarhală este descrisă în toate creațiile sadoveniene, fie că este vorba despre scrieri istorice sau de lucrările cu temă socială sau romantică. O componentă semnificativă a lumii creionate o reprezintă Biserica și reprezentanți săi: preoți, călugări, episcopi. Numele proprii asociate acestor personaje circumscriu și la nivel simbolic un univers al credinței, al raportării la divinitate, al asumării unei meniri.

Dorind să creeze impresia unei lumi coerente, plauzibile, autorul respectă în identificarea personajelor sale aceeași modalitate denominativă ca și cea existentă în viața reală. Prin urmare, indivizii sunt numiți prin formule denominative monomembre,

BDD-V4474 © 2017 Editura Mega, Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:00:30 UTC)

care cuprind doar prenumele, sau prin formule complexe, care cuprind prenumele și numele de familie.

Categoria de personaje supusă studiului în paginile de față, are cu preponderență ca element identificator *o formulă denominativă simplă,* deoarece monahii și episcopii (care provin din rândul acestora) sunt identificați printr-un singur nume propriu.

Preoții își păstrează numele lor inițial de botez. Proveniți din mijlocul oamenilor de rând, nu din cel al nobilimii, preoții au nume obișnuite, primite în urma unui act onomaturgic primar. În funcție de importanța lor la nivelul operei, dar și de perioada istorică la care se raportează, aceștia beneficiază de nume formate doar din prenume (cei mai mulți dintre ei) sau de nume alcătuite din două elemente (în mai mică măsură).

Ponderea numelor monomembre (formate numai din prenume) se explică prin faptul că majoritatea textelor analizate ilustrează o societate românească arhaică, dinainte de introducerea sistemului antroponimic oficial și a identificării prin nume de familie și prenume.

Altă justificare plauzibilă o constituie gradul de familiaritate al raportării la celălalt, preotul fiind perceput ca o persoană apropiată, nu un oficial căruia trebuie să i se adreseze protocolar.

Antroponimele religioase circumscrise textelor analizate, oferă un bogat material de limbă, pe baza căruia se poate studia atât limbajul scriitorului, cât și sistemul limbii, semnificația acestora fiind extrem de variată și alegerea lor fiind condiționată, în măsură însemnată, de context.

Bibliografie

Bidu-Vrânceanu, A., C. Călărașu, L. Ionescu-Ruxăndoiu, M. Mancaș, G. Pană Dindelegan. 2005. *Dicționar de științe ale limbii*. București: Nemira.

Cobzaru, D. 2017. Viața duhovnicească înseamnă luptă duhovnicească, I. *Făclia*, 26 iunie. http://ziarulfaclia.ro/arhimandrit-dumitru-cobzaru-viata-duhovniceasca-inseamna-lupta-duhovniceasca-i/ (accesat în august 2017).

Constantinescu, N. 1963. *Dicționar onomastic românesc.* București: Editura Academiei.

Coșeriu, E. 2000. *Lecții de lingvistică generală.* Eugenia Bojoga (trad.). Chișinău: Editura Arc.

Felecan, D. 2014. *Pragmatica numelui și a numirii neconvenționale: de la paradigme teoretice la practici discursive.* Cluj-Napoca: Editura Mega, Editura Argonaut.

Felecan, O. 2010. The Monastic Names in the North-West of Transylvania. A sociolinguistic and Cultural Perspective. *Transylvanian Review*, vol. XIX, Supplement nr. 3: 193–208.

Gary-Prieur, M. 2009. Le nom propre, entre langue et discours. *Les Carnets du Cediscor* 11/2009. ce-discor.revues.org/825 (accesat în august 2017).

Golopeția-Eretescu, S. 1972. Clasificarea prin „numuri", I. *Revista de etnografie și folclor* 17 (2): 145–155.

Ignat, M. 2009. *Onomastica în romanul românesc.* Brașov: Editura Enciclopedică.

Ionescu, Ch. 1976. Observații asupra sistemului antroponimic românesc. *Limba română* XXV: 519–528.

Ionescu, Ch. 2001. *Dicționar de onomastică.* București: Editura Elion.

Ionescu-Perez, P. C. 2007. Concepte, metodologie și terminologie în antroponimia

BDD-V4474 © 2017 Editura Mega, Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:00:30 UTC)

romanică. În *Limba română, limbă romanică. Omagiu acad. Marius Sala la împlinirea a 75 de ani*, S. Reinheimer Rîpeanu și I. Vintilă Rădulescu (coord.), 215–230. București: Editura Academiei Române.
Ioniță-Iancu, E. 2012. *Onomastica românească și unele aspecte didactice ale valorificării antroponimiei*. Pitești: Editura Paralela 45.
Iordan, I. 1983. *Dicționar al numelor de familie românești.* București: Editura Științifică și Enciclopedică.
Istrate, M. 2000. *Numele propriu în textul narativ: aspect ale onomasticii literare.* Cluj-Napoca: Napoca Star.
Marcea, P. 1977. *Umanitatea sadoveniană de la A la Z*. București: Editura Eminescu.
Marcea, P. 1976. *Lumea operei lui Sadoveanu.* București: Editura Eminescu.
Miron-Fulea, M. 2005. *Nume proprii. Interfața semantică-sintaxă.* București: Editura Universității din București.
Moldoveanu, N. 1995. *Dicționar biblic de nume proprii și cuvinte rare.* București: Editura Casa școalelor.
Pop, A. 1990. „Obiective ale onomasticii literare". *Studii de onomastică* V: 400–408.
Tomescu, D. 1998. *Gramatica numelor proprii în limba română*. București: Editura All.

Surse

B = Sadoveanu, Mihail. 1930. *Baltagul*. București: Editura Eminescu. Ediția 1990.
CA = Sadoveanu, Mihai. 1933. *Creanga de aur.* București: Editura Minerva. Ediția 1986.
CEC = Sadoveanu, Mihail. 1936. *Cazul Eugeniței Costea.* București: Editura Eminescu. Ediția 1990.
FJ = Sadoveanu, Mihail. 1935, 1936, 1942. *Frații Jderi*. București: Editura Mondero. Ediția 1993.
HA = Sadoveanu, Mihail. 1928. *Hanu Ancuței.* București: Editura Mihail Sadoveanu. Ediția 2013.
NS = Sadoveanu, Mihail. 1934. *Nopțile de Sânziene*. București: Editura Minerva. Ediția 1986.
NȘ = Sadoveanu, Mihail. 1912. *Neamul Șoimăreștilor.* București: Editura Minerva. Ediția 1976.
VS = Sadoveanu, Mihail. 1925. *Venea o moară pe Siret.* București: Editura Eminescu. Ediția 1990.
ZC = Sadoveanu, Mihail. 1929. *Zodia Cancerului sau Vremea Ducăi-Vodă.* București: Editura Tineretului. Ediția 1968.

Site-uri:

https://ro.orthodoxwiki.org/Treptele_c%C4%83lug%C4%83riei (accesat în august 2017).
https://ro.wikipedia.org/wiki/Listă_de_mitropoliți_ai_Moldovei (accesat în august 2017).

BDD-V4474 © 2017 Editura Mega, Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:00:30 UTC)